

આનંદઘનની
આત્માનુભૂતિ

પ્રેમપાત્રની
પસંદગી
પૂર્વે

અવરથ

અવરથ

અવરથ

અવરથ

અવરથ

અવરથ

પઠનીય

પરિશીલન.

Don't
miss this.

णमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स

श्री प्रेम-भुवनभानु-पद्म-जयधोषसूरिसद्गुरुभ्यो नमः

श्री भुवनभानुसूरि जन्मशताब्दीअे नवलुं नजराणुं - ७८

अलगारी अवधूत श्री आनंदघनञ्च महाराज प्रणीत पढ पर परिशीलन

आनंदघननी आत्मानुभूति

(तृतीय पढ)

परिशीलनकार

प्राचीन श्रुतोद्धारक प. पू. आचार्यदेव श्रीमद्विजय हेमचन्द्रसूरीश्वरञ्च महाराजना शिष्य

प. पू. आचार्यदेव श्रीमद्विजय कल्याणबोधिसूरीश्वरञ्च महाराज

प्रकाशक : श्री जिनशासन आराधना ट्रस्ट

પુસ્તકનું નામ : આનંદઘનની આત્માનુભૂતિ

મૂળ કૃતિ : અલગારી અવધૂત પ. પૂ. આનંદઘનજી મહારાજ પ્રણીત તૃતીય આધ્યાત્મિક પદ

વિષય : પરદ્રવ્યની પ્રીતિનો પરિહાર અને સ્વરૂપરમાણતા

વિશેષતા : અધ્યાત્મયાત્રાના પ્રથમ પગલાની પ્રાયોગિક પ્રક્રિયાનું નિરૂપણ... જ્ઞાનગર્ભિત વિરાગરસની પ્રાપ્તિ માટે... વિવેકજ્ઞાનના ઉદય માટે... અને સહજ સમતાની પરિણતિ માટે એક મનનીય આલંબન.

વિ. સં. ૨૦૬૭ • પ્રતિ : ૨૦૦૦ • મૂલ્ય : ૧૦૦/-

પ્રાપ્તિ સ્થાન :

- 1) શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ, શ્રી ચંદ્રકુમારભાઈ જરીવાલા .. દુ.નં.6, બદ્રિકેશ્વર સોસાયટી, મરીન ડ્રાઈવ ઈ રોડ, મુંબઈ-400 002. ફોન : 22818390, Email : devanshjarivala@gmail.com
- 2) શ્રી અક્ષયભાઈ શાહ .. 506, પન્ન એપાર્ટ, જૈન મંદિર કે સામને, સર્વોદયનગર, મુલુંડ (પ.). મો. : 9594555505, Email : jinshasan108@gmail.com
- 3) શ્રી બાબુભાઈ સરેમલજી બેડાવાળા .. સિદ્ધાચલ બંગ્લોઝ, સેન્ટ એન હાઈસ્કૂલ પાસે, હીરા જૈન સોસાયટી, સાબરમતી, અમદાવાદ-5. મો. : 9426585904, Email : ahoshrut.bs@gmail.com
- 4) શ્રી મેહુલ જે. વારૈયા .. 401, પાર્શ્વનાથ એપાર્ટમેન્ટ, હનુમાન ચાર રસ્તા, સ્ટેટ બેંક ની ઉપર, ગોપીપુરા, સુરત-395 001. મો. : 9374717779, Email : mehuljvaraiya@gmail.com
- 5) શ્રી દિનેશભાઈ જૈન .. રૂમ નં.૮, પહેલે માળે, ૯, મલ્હાર રાવ વાડી, દાદીશેઠ અગિયારી લેન, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ-400 002. મો. : 7738500031
- 6) પરેશભાઈ શાહ .. A/202, શિવકૃપા, લક્ષ્મીનારાયણ મંદિરની સામે, મથુરાદાસ રોડ, કાંદિવલી (પ.), મુંબઈ - 400 062. મો. 9820017030
- 7) મલ્ટી ગ્રાફિક્સ .. 18, Khotachi Wadi, Vardhaman Bldg., 3rd Floor, V. P. Road, Prathana Samaj, Mumbai - 4. Ph.: 23873222 / 23884222. E-mail : support@multygraphics.com

Design & Printed by : **MULTY GRAPHICS**... www.multygraphics.com

(c) Copyright held by Publisher & Author under Indian copyright act, 1957. <http://copyright.govt.in/documents/copyright rules 1957.pdf>

Dedicated to him.

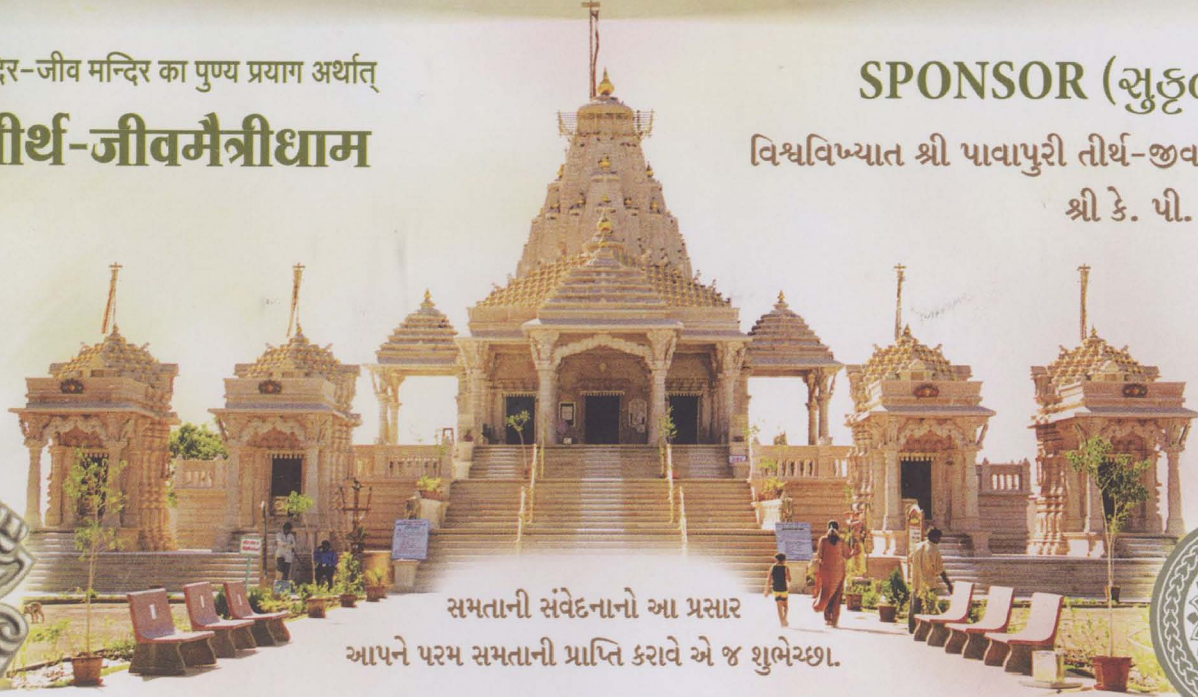

Closer is he
than breathing &
nearer than
hands & feet.

जिन मन्दिर-जल मन्दिर-जीव मन्दिर का पुण्य प्रयाग अर्थात्
पावापुरी तीर्थ-जीवमैत्रीधाम

SPONSOR (सुदृढ सहयोगी)

विश्वविख्यात श्री पावापुरी तीर्थ-जीवमैत्री धाम निर्माता
श्री के. पी. संघवी परिवार...

समतानी संवेदनानो आ प्रसार
आपने परम समतानी प्राप्ति करावे अे ज शुभेच्छा.

K. P. SANGHVI GROUP

Name of the Entity

K. P. Sanghvi & Sons

Sumatinath Enterprises

K. P. Sanghvi International Limited

KP Jewels Private Limited

Seratreak Investment Private Limited

K. P. Sanghvi Capital Services Private Limited

K. P. Sanghvi Infrastructure Private Limited

KP Fabrics

Fine Fabrics

King Empex

જીવન્મુક્તિના આનંદથી
મુક્તિના પરમાનંદ સુધીની
એક આનંદયાત્રા..

અનાસક્તભાવના આવિર્ભાવથી
અનાકાર પદના પ્રાકટ્ય સુધીની
એક અધ્યાત્મયાત્રા..

પૂર્ણત્વની પ્રતીતિથી
સંપૂર્ણત્વની પરિણતિ સુધીની
એક અનુભૂતિયાત્રા..

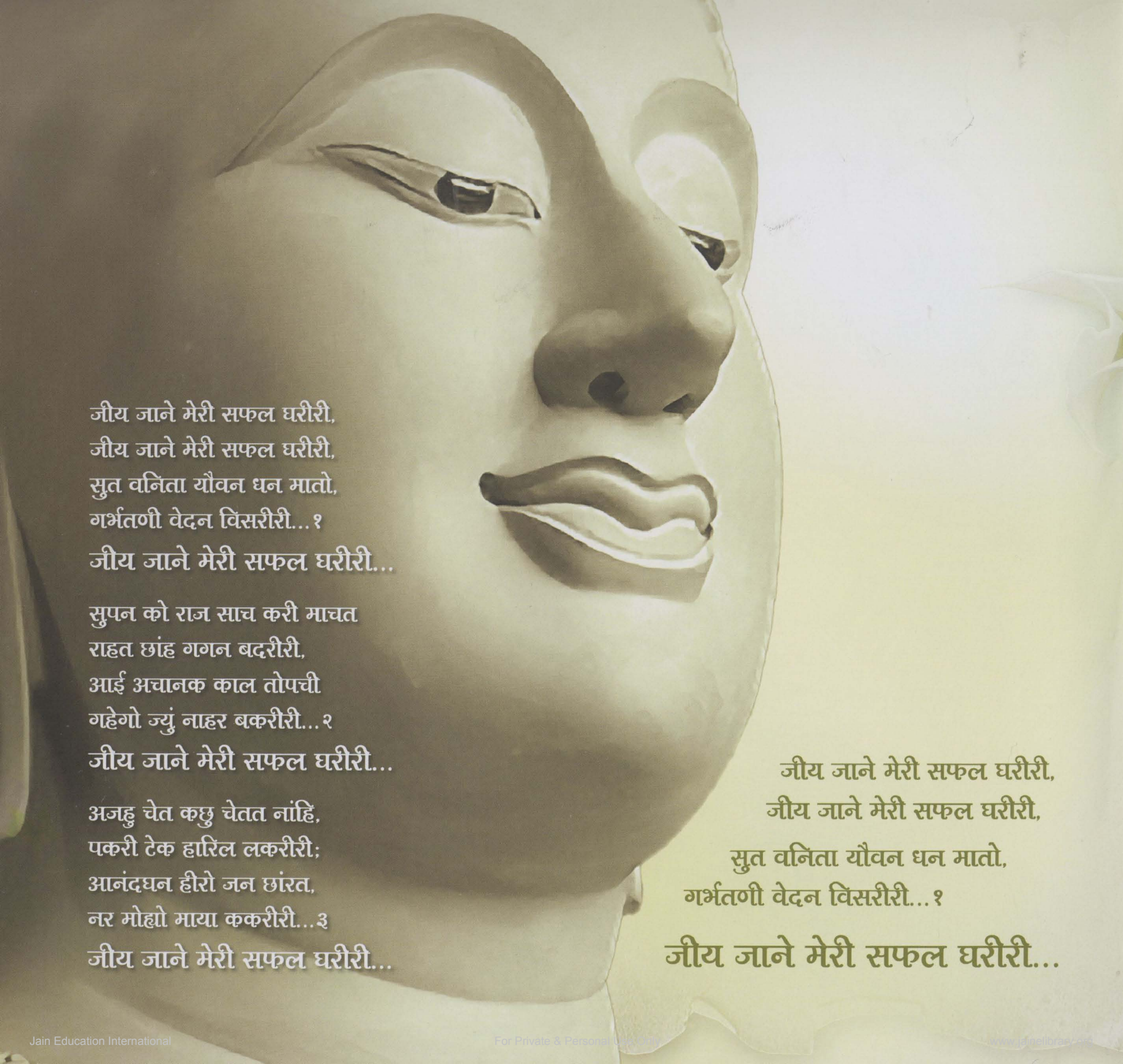
એટલે જ

આનંદધનની આત્માનુભૂતિ
પદ-પરિશીલન શૃંખલા.
આ શૃંખલા વિભાવોની શૃંખલાને તોડીને
સ્વભાવસુખની પ્રાપ્તિ કરાવે,
આનંદધનની અનેક જ્યોતિઓ પ્રગટાવે,
સ્વરૂપરમણતાની સમાધિને શાશ્વત બનાવે,
એ જ શુભાભિલાષા સહ.

- આચાર્ય વિજય કલ્યાણબોધિસૂરિ

શામંત્રણામ્..
શાનંદયાત્રાનું..

जीय जाने मेरी सफल घरीरी,
जीय जाने मेरी सफल घरीरी,
सुत वनिता यौवन धन मातो,
गर्भतणी वेदन विसरीरी...१
जीय जाने मेरी सफल घरीरी...

सुपन को राज साच करी माचत
राहत छांह गगन बदरीरी,
आई अचानक काल तोपची
गहेगो ज्युं नाहर बकरीरी...२
जीय जाने मेरी सफल घरीरी...

अजहु चेत कछु चेतत नांहि,
पकरी टेक हारिल लकरीरी;
आनंदघन हीरो जन छारत,
नर मोहो माया ककरीरी...३
जीय जाने मेरी सफल घरीरी...

जीय जाने मेरी सफल घरीरी,
जीय जाने मेरी सफल घरीरी,
सुत वनिता यौवन धन मातो,
गर्भतणी वेदन विसरीरी...१
जीय जाने मेरी सफल घरीरी...

પુત્ર, સ્ત્રી, યૌવન અને ધનમાં મસ્તાન બનેલ જીવ એની પાછળ ગયેલી ઘડીઓને સફળ માને છે, અને ગર્ભની વેદના ભૂલી જાય છે. ॥૧॥

એક મુનિરાજ ઉદ્યાનમાં કાઉસ્સગ કરી રહ્યા હતાં. ત્યાં નગરની કન્યાઓ રમવા આવી. રમત હતી સ્વયંવરની. નિયત સમયે તે કન્યાઓ એક-એક વૃક્ષને વળગી પડે અને બોલે, “આ મારો વર.” એક કન્યા એકાએક મુનિરાજના પગને વળગી પડી, અને બોલી, “આ મારો વર.” દેવતાઓએ પ્રસન્ન થઈને પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. અનુકૂળ ઉપસર્ગ જોઈને મુનિરાજે ત્યાંથી વિહાર કરી દીધો.

એ કન્યાએ યૌવનમાં પ્રવેશ કર્યો. એ જ મુનિને પરણવાની હઠ લીધી. ભવિતવ્યતાના યોગે તેમનો સંયોગ થયો. કન્યાના આગ્રહથી મુનિરાજ પતિત થયા.

तज्ज्ञानं तच्च विज्ञानं तत्तपः स च संयमः।

सर्वमेकपदे भ्रष्टं सर्वथा किमपि स्त्रियः॥

તે જ્ઞાન... તે વિજ્ઞાન... તે તપ... અને તે સંયમ... આ બધું જ એક ઝાટકે ભ્રષ્ટ થઈ ગયું... ખરેખર... સ્ત્રીઓની કોઈ વાત થઈ શકે તેમ નથી.

આનંદધનજી મહારાજ આ જ નબળી કડી (વીક પોઈન્ટ) તરફ અંગુલિ નિર્દેશ કરી રહ્યા છે. સો સબળી કડી હાજર હોવા છતાં પણ એક નબળી કડી જીતની બાજીને હારમાં ફેરવી શકે છે. એક ઢીલું સ્કુ આખા વિમાનને જમીનદોસ્ત કરી શકે છે, એક ઢીલી બ્રેક આખી ટ્રેનનો ખુડદો બોલાવી શકે છે.

દુર્યોધનની નબળી કડી હતી, એની જાંઘ, ત્યાં જબરદસ્ત ગદા-પ્રહાર થઈ ગયો. વિજયના સ્થાને તેનો ઘોર

પરાજય થયો. નેપોલિયનની નબળી કડી હતી બિલાડીનો ભય. દુશ્મને તેની સામે બિલાડીઓ છોડી મૂકી. નેપોલિયન ગભરાઈ ગયો. મહાશક્તિશાળી હોવા છતાં પણ જીવતો પકડાઈ ગયો. નળની નબળી કડી હતી જુગારનું વ્યસન. નળ ગુણવાન હોવા છતાં ય તેના કારણે પાયમાલ થઈ ગયો.

અનંત શક્તિનો સ્વામી આત્મા પણ મોહાધિકારની અવસ્થામાં કેટલીક નબળી કડીનો ભોગ બની જાય છે.

સુત વનિતા યૌવન ધન માતો,

પુત્ર... સ્ત્રી... યૌવન... ધન... આ એક એક નબળી કડીએ જીવને અનંતી વાર પછાડ્યો છે... સાતમી નરકે અને નિગોદમાં પણ મોકલ્યો છે. આત્માનુભૂતિનો આશમોલ અવસર અત્યંત નિકટ આવ્યો હોય... આધ્યાત્મિક આનંદનું શિખર સર થવાની તૈયારી હોય... એવા સમયે પણ શ્રમણને પતનની ભયાનક ખીણમાં પટકી નાખનારી છે આ જ નબળી કડીઓ. અને જીવની પણ કેવી મૂર્ખામી ! જેણે પોતાનું સર્વસ્વ લૂંટી લીધું, જેણે ઉપાર્જનના અથાગ પરિશ્રમમાં ઉપયુક્ત કરેલ શક્તિને નિષ્ફળ કરી દીધી. જેણે અનંત કાળના ભયાનક ભૂતકાળનું પુનરાવર્તન કરાવ્યું. એ જ મહાશત્રુ સાથે ગાળેલી ક્ષણો જીવને સફળ લાગે છે.

जीय जाने मेरी सफल घरीरी

રે મોહરાજ ! કેવી તારી ભેદી ચાલ ! અનંતજ્ઞાની આત્માની તું કેવી દુર્દશા કરે છે ! એને અજ્ઞાનના ઘોર અંધકારમાં અથડાવે છે ! પેલા મુનિરાજ પણ પતન પામ્યા. ગૃહસ્થ બન્યા. પુત્ર જન્મ્યો. વર્ષો વીતી ગયા.

એક દિવસ ફરી આત્મા જાગી ગયો. ચારિત્રના પુનઃ

સ્વીકારની અભિલાષા વ્યક્ત કરી. પુત્રને જાણ થતાં કાયા સૂતરના તાંતાણાથી પિતાના પગ બાંધી દીધા. કાલી ઘેલી ભાષામાં કહ્યું, “હવે તમે કઈ રીતે જશો? જુઓ, મેં તમને બરાબર બાંધી લીધા છે.”

સુત વનિતા યૌવન ધન માતો,

આમ જોઈએ તો માત્ર પગ હલાવો અને તૂટી જાય એવું એ બંધન હતું. પણ એ માત્ર કાયા સૂતરનું બંધન ન હતું. એ તો હતો સ્નેહપાશ. પિતા લાચાર થઈ ગયા. વૈરાગ્યના સૂર્યને મોહના વાદળોએ ઢાંકી દીધો.

ભૌતિક જગતનું સૂત્ર છે, જે પ્રિય છે એ મિત્ર છે. આધ્યાત્મિક જગતનું સૂત્ર છે - જે પ્રિય છે, તે શત્રુ છે. સમાધિતંત્રમાં કહ્યું છે -

મૂઢાઽઽત્મા યત્ર વિશ્વસ્ત-સ્તતો નાન્યદ્ ભયાસ્પદમ્।
યતો ભીતસ્તતો નાન્ય-દભયસ્થાનમાત્મનઃ।।

મોહાધીન આત્માને જે પ્રિય છે, તેનાથી વધુ ભયંકર બીજું કાંઈ જ નથી. અને એ આત્મા જેનાથી ભય અનુભવે છે, તેની સિવાય આત્માનું બીજું કોઈ અભયસ્થાન નથી.

મોહવશ આત્માની કેવી વિચિત્ર દશા! એને શત્રુ પર જ પ્રીતિ છે. તેથી એ તેનું જ સાન્નિધ્ય ઝાંખે છે, એના પ્રયત્નમાં નિષ્ફળ થાય છે, તો ઝુરે છે, સફળ થાય છે, તો વધુ દુઃખી થાય છે. કારણ કે શત્રુ

એના આત્માનું અહિત કર્યા વિના રહેતો નથી. એવું ન કરે, તો એ શત્રુ જ શાનો?

સમ્બન્ધાનાત્મનો જન્તુ-ર્યાવતઃ કુરુતે પ્રિયાન્।
તાવન્તસ્તસ્ય જાયન્તે, હૃદયે શોકશઙ્કવઃ।।

જીવ પોતાના જેટલા પ્રિય સંબંધો કરે, એટલા તેના હૃદયમાં શોક-શલ્યો ભોંકાયા કરે છે.

પ્રિય સંબંધનો આધાર છે રાગ. રાગનું મૂળ છે અતત્ત્વદર્શન. રાગને દૂર કરવાનો ઉપાય છે તત્ત્વદર્શન. દશવૈકાલિક સૂત્રની ટીકામાં પૂ. હરિભદ્રસૂરિ મહારાજાએ કહ્યું છે -

તત્ત્વદર્શિનો હિ નિવર્તત એવ રાગઃ,
અતત્ત્વદર્શનનિબન્ધનત્વાત્તસ્યા।

જે તત્ત્વદૃષ્ટા છે, તેનો રાગ અવશ્ય દૂર થાય છે. કારણ કે અતત્ત્વદર્શન એ જ રાગનું કારણ છે. તત્ત્વ એટલે વસ્તુસ્વરૂપ. પ્રસ્તુતમાં પુત્ર પરનો રાગ દૂર થાય, એ માટે પુત્રનું સ્વરૂપ વિચારવું જોઈએ. ‘પુત્ર’ શું છે? તેનું લક્ષણ શું છે? સ્ત્રી-પુરુષના સંયોગથી પુત્રોત્પત્તિ થાય છે. તે સ્ત્રી-પુરુષ તેના માતા-પિતા કહેવાય છે. આ રીતે જન્ય-જનકના સંબંધથી પુત્ર સ્વાભાવિક રીતે પ્રિય હોય છે, એવી દુનિયાની માન્યતા છે. અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમમાં આ માન્યતાને ધરાશાયી કરી દે, એવો વેધક પ્રશ્ન પૂછ્યો છે -

કુક્ષૌ યુવત્યાઃ કૃમયો વિચિત્રા,
અપ્યસ્રશુક્રપ્રભવા ભવન્તિ।
ન તેષુ તસ્યા ન હિ તત્પતેશ્ચ,
રાગસ્તતઃ કોઽયમપત્યકેષુ?।।

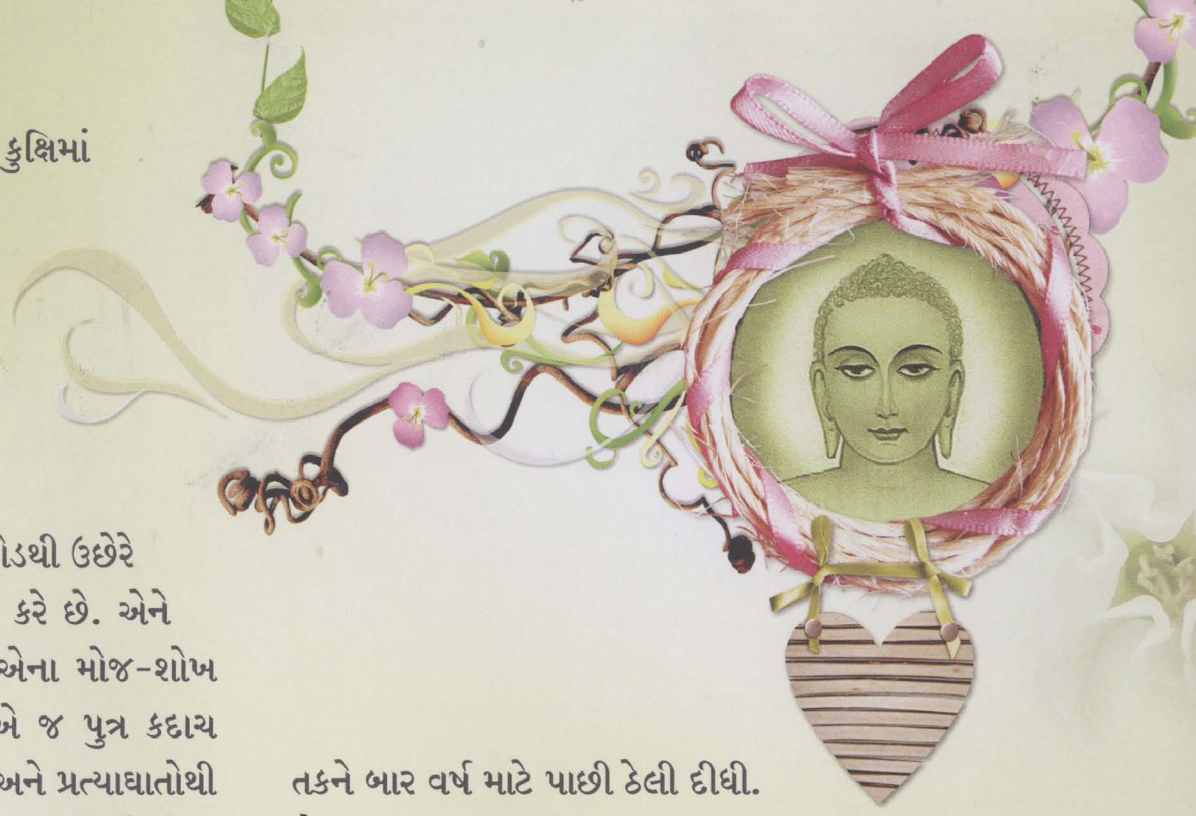
શુક્ર અને રુધિરના સંયોગથી સ્ત્રીની કુક્ષિમાં જાત જાતના કીડા પણ ઉત્પન્ન થતા હોય છે. તેમના પર નથી સ્ત્રીને રાગ થતો, કે નથી તો પુરુષને રાગ થતો. તો પછી તે જ શુક્ર-રુધિરથી ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રો પર કેમ રાગ થાય છે?

મોહાધીન પિતા પુત્રની અશુચિને પણ શુચિ સમજે છે. હોંશે હોંશે એને લાડ કોડથી ઉછેરે છે. એની ઈચ્છાઓ પૂરી કરવા માટે મજૂરી કરે છે. એને ખભે ઉચકીને ફરે છે. પરસેવાની કમાણી એના મોજ-શોખ ખાતર વેડફી નાખે છે, અને પરિણામ? એ જ પુત્ર કદાચ પિતાને મણ મણની સંભળાવે છે. આઘાતો અને પ્રત્યાઘાતોથી જર્જરિત કરે છે, પોતાના જ ઘરેથી એની હકાલપટ્ટી કરે છે - રે... ક્યાંક તો મારપીટ પણ થાય છે, ને ક્યાંક તો મોતને ઘાટ ઉતારવા સુધીના કાળા કરતૂતો પણ...

સુત વનિતા યૌવન ધન માતો,

આમાં ક્યાં રાગ કરવો? આ તો માત્ર આ લોકના દુર્વિપાકોની વાત કરી, પરલોકમાં પણ મોહોદય કાળે બાંધેલા કર્મોના ઉદયથી દુર્ગતિની પરંપરા ઊભી થાય છે. આ છે પુત્રનું સ્વરૂપ. એનો વિચાર કરવો, એની વાસ્તવિકતાનું અવલોકન કરવું, એનું નામ તત્ત્વદર્શન. એક વાર તત્ત્વદર્શન થાય, એટલે રાગને ગયે જ છૂટકો છે. અને તત્ત્વદર્શન ન થાય, ત્યાં સુધી રાગનો વિલય થાય એવી કોઈ શક્યતા નથી.

ફરીથી આણગાર બનવાના શમાણા પર પુત્રમોહનું તોફાન ફરી વળ્યું. કાચા સૂતરના એ તાંતાણાઓ ગણ્યા. બાર વાર એ પગમાં વીં-ટાળેલો હતાં. આત્માનુભૂતિની આણમોલ

તકને બાર વર્ષ માટે પાછી ઠેલી દીધી.

વૈરાગ્યશતકમાં કહ્યું છે -

મા ચિંતસુ જીવ તુમં, પુત્તકલત્તાઈ મમ સુહહેઝા।
ણિણબંધનમેયં, સંસારે સંસરંતાણં।।૨૪।।

જીવ ! પુત્ર, પત્ની વગેરે મારા સુખના કારણ છે, એવી ગેરસમજમાં ન રહેતો. આ તો એવા સૂક્ષ્મ બંધન છે, જેનાથી બંધાયેલો આત્મા સતત સંસારમાં ભટકતો જ રહે છે.

કદાચ પ્રશ્ન થાય કે સંસારમાં બીજે ક્યાંય રાગ ન હોય, સુંદર વિષયોનો પણ ત્યાગ કરતાં હોઈએ. પણ માત્ર ‘પુત્ર’ પર જ કે એકાદ સ્વજન પર જ રાગ હોય તો એમાં ખોટું શું? જવાબ એ છે કે એક વ્યક્તિ પર કે વસ્તુ પર જ રાગ હોય, તે પણ ભયાનક છે. કારણ કે સમગ્ર સંસારનો રાગ ત્યાં કેન્દ્રિત થયો છે. એવી રાગપાત્ર વ્યક્તિ કે વસ્તુનો વિનાશ થતા જ ભયંકર આર્તધ્યાન આદિ થાય છે, તે પણ તે રાગના હેયત્વને પુરવાર કરે છે.

સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી જોઈએ તો પુત્ર આદિ પ્રત્યેનું મમત્વ પણ મિથ્યાજ્ઞાનથી થાય છે. ‘શરીર એ હું નથી’ એવી સમ્યક્ સમજના અભાવથી થાય છે. કારણ કે પુત્ર આદિ બધા સંબંધોનો આધાર શરીર છે. અને શરીર આત્માથી જુદું છે. જ્ઞાનોપનિષદ્માં કહ્યું છે -

અઙ્ગસ્યૈવાભાવેઽઙ્ગજાનુત્થાનાત્।

મને કોઈ પુત્ર નથી. કારણ કે મને અંગ (શરીર) જ નથી. તો પછી અંગજ (પુત્ર) ક્યાંથી હોઈ શકે?

જ્યાં સુધી શરીર પ્રત્યે મમત્વબુદ્ધિ છે કે ‘શરીર જ હું છું’ એવો ‘અહંકાર’ છે, ત્યાં સુધી બીજા મમત્વો પણ ઊભા રહેવાના. ત્યાં સુધી આત્માનુભૂતિનું અંતર વધતું જ જવાનું.

इतश्चिन्तामणिर्दिव्य इतः पिण्याकखण्डनम्

એક બાજુ દિવ્ય ચિંતામણિ છે, અને બીજી બાજું ચામડાનો ટુકડો છે. એક બાજુ અદ્ભુત આનંદદાયિની આત્માનુભૂતિ છે. અને બીજી બાજું તાપ અને સંતાપ આપનારી પુત્રાદિ પ્રત્યેની મમત્વબુદ્ધિ છે. વિવેકી આ બેમાંથી કોની પસંદગી કરે? એક વાતને હૃદયમાં બરાબર ઠસાવી લેવા જેવી છે, કે ‘પર’નો પ્રેમ કદી આત્માને સુખી કરવાનો નથી, અને દુઃખી કર્યા વિના રહેવાનો નથી. સુખનો ઉપાય આ જ છે કે આત્મામાં લીન થઈ જવું. પરદ્રવ્યની પ્રીતિનો સંપૂર્ણપણે ત્યાગ કરી દેવો. ઈષ્ટોપદેશમાં કહ્યું છે -

परः परस्ततो दुःख-मात्मैवात्मा ततः सुखम्।

જે ‘પર’ છે, તે ‘પર’ જ રહેવાનું છે. તે કદી ‘સ્વ’ બનવાનું નથી. ‘પર’થી દુઃખ જ મળવાનું છે. ‘સ્વ’ છે માત્ર આત્મા અને તેનાથી જ સુખ મળવાનું છે.

બાર વર્ષના વા’ણા વાઈ ગયા. પુત્રમોહ શિથિલ થઈ ગયો. વૈરાગ્ય દટ બન્યો. ફરીથી ચારિત્રના પંથે સિધાવ્યા. એ હતા આર્દ્રકુમાર મુનિ. પ્રભુ વીરના પાવન સાન્નિધ્યને પામવા માટે રાજગૃહી નગરી તરફ વિહાર કર્યો. રસ્તામાં એક સાંકળોથી બાંધેલો હાથી હતો. તેને મુનિને પ્રણામ કરવાની ભાવના થઈ. ચમત્કારિક રીતે લોઢાની સાંકળો તૂટી ગઈ. ખૂબ ભાવથી મુનિને વંદન કરીને હાથી જંગલમાં જતો રહ્યો.

શ્રેણિક રાજાને આ અદ્ભુત ઘટનાની જાણ થઈ, વિસ્મિત થઈને મુનિને વંદન કરવા આવ્યાં. ચારિત્રના પ્રભાવની ખૂબ અનુમોદના કરી. ત્યારે મુનિવરે ગદ્ ગદ્ સ્વરે કહ્યું, “આ લોઢાની સાંકળો તોડવી એ મને એટલું દુષ્કર નથી લાગતું. દુષ્કર તો લાગ્યા એ કાયા સૂતરના બંધન તોડવા...”

सुत वनिता यौवन धन मातो

સમગ્ર વિશ્વ સ્વાર્થ ખાતર ભોગ આપે છે. એ ત્યાં જ પ્રયત્ન કરે છે, કે જ્યાં એનો કાંઈ સ્વાર્થ સરતો હોય. સ્નેહ... પ્રેમ... સંબંધ... આ બધાનો આધાર છે કોઈ ને કોઈ સ્વાર્થ. દુનિયામાં તે જ વિચક્ષણ ગણાય છે, કે જે પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લે. જેનાથી સ્વાર્થ ઘવાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરનાર ભોટ ગણાય છે. અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમમાં કહ્યું છે -

स्निह्यन्ति तावद्धि निजा निजेषु,

पश्यन्ति यावन्निजमर्थमेभ्यः।

इमां भवेऽत्रापि समीक्ष्य रीतिं,

स्वार्थे न कः प्रेत्यहिते यतेत?।।૧-૨૫।।

‘પોતાના’ને પણ પોતાના ત્યાં જ સુધી ચાહે છે, કે જ્યાં સુધી તેમને એમના દ્વારા પોતાનો સ્વાર્થ સરતો લાગે છે.

આલોકમાં પણ આ જ નીતિ દેખાય છે, તો પરલોકમાં પોતાનો આત્મા સુખી થાય, એ સ્વાર્થ = આત્મહિત માટે કોણ પ્રયત્ન ન કરે?

સાવધાન, પુત્ર પરના મમત્વના કારણે આજ સુધીમાં અનંત જીવો પુત્રની વિષ્ટામાં કીડા તરીકે ઉત્પન્ન થયા છે. શું લાભ થયો પોતાના આત્માને. આખી જિન્દગી પુત્ર પાછળ ઘસી નાખવા છતાં. એ પુત્ર સદ્ગતિની કોઈ ખાતરી આપી શકતો નથી. અરે, એ જ પુત્ર પ્રત્યેનું મમત્વ દુર્ગતિમાં ઘસડી જાય છે,

સુત વનિતા યૌવન ધન માતો

અધ્યાત્મવિશ્વના પ્રવેશદ્વારે એક પ્રવેશ-ફી આપવી પડે છે. એના વિના અધ્યાત્મ-વિશ્વમાં પ્રવેશ મળતો નથી. આ પ્રવેશ-ફી એટલે પરદ્રવ્ય-વિરક્તિ અને આત્મદ્રવ્ય - અનુરક્તિ. જ્યાં સુધી પરદ્રવ્યો પ્રત્યે અંતરમાં વિરાગનો ભાવ જાગૃત ન થાય, તેમનામાં પારકાપણાની પ્રતીતિ ન થાય, તેમનામાં આત્મહિતના શત્રુત્વની પ્રતીતિ ન થાય, અને જ્યાં સુધી આત્મદ્રવ્ય પ્રત્યે 'અહં' બુદ્ધિનો ઉદય ન થાય. આત્મકલ્યાણ માટે પુરુષાર્થ કરવાની ઝંખના ન થાય, ત્યાં સુધી અધ્યાત્મવિશ્વમાં પ્રવેશ શક્ય નથી.

આત્માનુભૂતિની અદ્ભુત કક્ષાને પ્રાપ્ત કરવા માટે તો શરીર પ્રત્યેનું ય મમત્વ છોડી દેવું અનિવાર્ય છે, અરે, માન્યતા પ્રત્યેનું ય મમત્વ છોડી દેવું અતિ આવશ્યક છે, તો પછી પુત્ર વગેરે પ્રત્યેના મમત્વની તો શું વાત કરવી?

સુત વનિતા યૌવન ધન માતો

ચક્રવ્યૂહના સાત કોઠાને તો ક્યાંય શરમાવે એવા આ એક એક કોઠા છે. બિચારો જીવ આમાં ક્યાંક ને ક્યાંક ખરાબ

રીતે અટવાઈ જાય છે અને મોહરાજાના હાથે ધોબીપછાડ હાર ખાય છે. બીજો કોઠો છે વનિતા = સ્ત્રી.

જેની આસક્તિએ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીને સાતમી નરકનો મહેમાન બનાવ્યો. જેના કારમા રાગે દેવશર્મા બ્રાહ્મણને પત્નીના ગુમડાની રસીનો કીડો બનાવ્યો.

જેના રૂપ પાછળ પાગલ બૌદ્ધ રાજા રાણીની વિષ્ટાનો કીડો થયો. જેના લપસાણા પગથિયેથી લપસીને નંદિષેણ, અષાઢાભૂતિ જેવા મુનિવરો ચારિત્ર-સામ્રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થઈ ગયાં.

અરે, આગળ વધીને કહું તો વર્તમાનમાં પણ પ્રાયઃ પ્રત્યેક

ઘરે જેના નિમિત્તે સંકલેશોની હોળી સળગે છે,... પેલા ભર્તૃહરિએ સાચું જ કહ્યું છે -

નાન્યન્મનોહારિ નિતમ્બિનીભ્યો,
દુઃખૈકહેતુરપિ કશ્ચિદન્યઃ॥

મોહધેલા જીવને દુનિયામાં 'સ્ત્રી'થી વધુ સુંદર બીજું કાંઈ જ લાગતું નથી, એ જેટલું સત્ય છે, એટલું જ સત્ય એ પણ છે, કે 'સ્ત્રી' જેવું બીજું દુઃખનું કારણ પણ કાંઈ જ નથી.

શંકા :- પરદ્રવ્ય તરીકે તો માટી, સોનું કે સ્ત્રી બધું સમાન જ છે. માટીની આસક્તિ પણ એટલા માટે છોડવાની છે કે એ પરદ્રવ્ય છે, એમ સ્ત્રીની આસક્તિ પણ એટલા માટે છોડવાની છે, કે એ પરદ્રવ્ય છે. તો પછી 'સ્ત્રી' જેવું બીજું કોઈ દુઃખનું કારણ નથી, એવું કેમ કહી શકાય?

સમાધાન :- પરદ્રવ્યો અનંત છે. તે અનંત પરદ્રવ્યોમાં 'પર'પણું તો સમાન જ છે. પણ આત્માને અનાદિકાલીન કુસંસ્કારોને કારણે પ્રાયઃ 'સ્ત્રી' પ્રત્યે અત્યધિક આસક્તિ થાય છે. વસ્તુતઃ પરદ્રવ્ય ખરાબ છે એવું પણ નથી. કારણ કે પરદ્રવ્યમાં શુભાશુભત્વ તો આરોપિત તથા આપેક્ષિક છે. ખરાબ તો છે આસક્તિ, કારણ કે એ આત્મસ્વરૂપને કલુષિત કરે છે. એ આસક્તિ જેના પર વધુ થતી હોય, તેને પણ ઉપચારથી વધુ ખરાબ કહી શકાય. એ રીતે 'સ્ત્રી' અત્યધિક આસક્તિનું કારણ હોવાથી આત્માનું અત્યંત અહિત કરવામાં નિમિત્ત બને છે. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કહ્યું છે -

મોક્ષાભિકંચિસ્સ ડ માણવસ્સ,
સંસારભીરુસ્સ ઠિયસ્સ ધમ્મે।
ળેયારિસં દુત્તરમત્થિ લોણ,
જહિત્થિઓ બાલમણોરમાઓ।।

મનુષ્ય મોક્ષાભિલાષી હોય, ભવભીરુ હોય, તથા ધાર્મિક હોય, તેને પણ દુનિયામાં બીજું કાંઈ જ એવું દુસ્તર નથી, કે જેવી દુસ્તર છે સ્ત્રી. સ્ત્રીની આસક્તિ એવો દરિયો છે કે જેને પાર કરતાં કરતાં ભલભલા હાંફી ગયા છે. સ્ત્રી મનોહર છે, એવું નથી. સ્ત્રી મનોહર લાગે છે બાળજીવોને = અજ્ઞજીવોને.

દ્રવ્યથી સ્ત્રીનું સ્વરૂપ છે તદ્દન અશુચિમય. શરીરના

બાર છિદ્રો દ્વારા તે સતત અશુચિનું સ્વાણ કરતી રહે છે. શરીરમાં સૌથી ઉપર રુંવાટા, તે 'વાળ'મય અશુચિ. તેની નીચે ચામડી, તે ય અશુચિ, તેની નીચે ચરબી અને સ્નાયુઓ, તે ય મહા દુર્ગંધી અશુચિ, તેની નીચે લોહી અને માંસ, તે ય છી... છી.. થઈ જાય તેવી જુગુપ્સનીય અશુચિ. તેની સાથે હાડકાનો માળો... જોઈને ય ઉદ્વિગ્ન થઈ જવાય તેવી અશુચિ. ઈન્દ્રિય-પરાજય શતકમાં કહ્યું છે -

મંસં ડમં મુત્તપુરીસમીસં,
સિંઘાણખેલાઙ્ગિજ્જરંતં।
ણ્યં અણિચ્ચં કિમિયાણ વાસં,
પાસં ણરાણં મઙ્ગાહિરાણં।।૫૨।।

એક તો માંસ સ્વયં જુગુપ્સાજનક છે. એમાં પાછા મૂત્ર અને વિષ્ટા પણ સાથે ભળ્યા છે. આંખ-કાન-નાકના મેલ અવિરતપણે સ્રવી રહ્યા છે. રે... એ શરીરની અંદર કેટકેટલા કીડાઓ ખદબદી રહ્યા છે. બાહ્યદષ્ટિથી જે સુંદરતા લાગે છે, તે ય ક્યાં સુધી? રાતો રાત એક સુંદરી શાકિની બની શકે છે. રોગ - અકસ્માત્ની તલવાર સતત માથે લટકી રહી છે. પ્રત્યેક ક્ષણે ઘડપણ વધુ ને વધુ નજીક આવતું જાય છે. વીશ વર્ષની જે સ્ત્રી મનોહર લાગતી હતી. તે જ સ્ત્રી ૫૦-૬૦-૭૦-૭૫ વર્ષે જોવી ય ન ગમે, તેવી જુગુપ્સનીય બને છે. આવી અનિત્ય અને અશુચિમય સ્ત્રીમાં કોણ રાગ કરે? આવી પણ સ્ત્રી બંધનરૂપ બને છે મૂર્ખ લોકોને. જેમની પાસે વિવેકચક્ષુ નથી, જેમની પાસે તત્ત્વદષ્ટિ નથી, જેમના નેત્રો મોહથી આવૃત છે. તેમને આ ગટરમાં ય સુધાસરોવરના દર્શન થાય છે. યોગશતકમાં પૂ. હરિભદ્રસૂરિ મહારાજાએ કહ્યું છે -

થીરાગમ્મિ તત્તં તારિં ચિંતેજ્જા।

એક વ્યક્તિ પર કે વસ્તુ પર જ રાગ હોય, તે પણ ભયાનક છે.
કારણ કે સમગ્ર સંસારનો રાગ ત્યાં કેન્દ્રિત થયો છે.

જેને સ્ત્રીની આસક્તિ બહુ સતાવતી હોય, તેણે સ્ત્રીસ્વરૂપનો વિચાર કરવો જોઈએ, દ્રવ્યથી સ્ત્રીનું સ્વરૂપ તદ્દન અશુચિમય અને અનિત્ય છે, ભાવથી સ્ત્રીનું સ્વરૂપ દોષબહુલ છે.

સુત વનિતા યૌવન ધન માતો

સ્ત્રીની પાછળ પાગલ બનેલા જીવને ખબર નથી, કે કેવા પાત્ર પ્રત્યે મને પ્રીતિ છે? પ્રભુ વીરે કહ્યું છે -

અણંતી પાવરાસિઓ જયા ઉદયમાગયા।

તયા ઇત્થિત્તણં પત્તં સમ્મં જાણાહિ ગોયમા !।।

ગૌતમ ! જ્યારે અનંત પાપરાશિઓનો ઉદય થાય છે, ત્યારે 'સ્ત્રીપણું' પ્રાપ્ત થાય છે.

જેમ ક્રોધ કરવાથી સર્પનો અવતાર મળે અને સર્પના ભવમાં ક્રોધ સહજ બને. તે રીતે માયા કરવાથી સ્ત્રીનો અવતાર મળે, અને સ્ત્રીના ભવમાં માયા સહજ બને. માયાની સાથે સાથે અનેક દોષો પણ સ્વભાવગત બને. સગા પતિનો ય દ્રોહ કરનારી સુકુમાલિકા, સગા પુત્રને ય મારી નાખવા પ્રયત્ન કરતી યુલની, શત્રુરાજાને પ્રેમસંદેશ મોકલનારી ઉપરંભા,... આવી તો કેટકેટલી નારીઓ ઈતિહાસના પૃષ્ઠો પર એક ઉપદેશ આપી રહી છે -

‘અમારા પનારે પડશો નહીં, અન્યથા અમે તમારું ધનોત પનોત કાઢી નાખ્યા વિના રહેવાના નથી.’

શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે -

વચ્ચકત્વં કુશીલત્વં, મૂર્ખત્વમતિલોભતા।
ઇતિ નૈસર્ગિકા દોષા, યાસાં તાસુ રમેત કઃ ?।।

છેતરપિંડી, કુશીલતા, મૂર્ખતા, અત્યંત લોભીપણું,... આ બધા સ્ત્રીના સ્વાભાવિક દોષો છે. ખરેખર, સ્ત્રીઓ પ્રત્યે કોણ રાગ કરે?

સુત વનિતા યૌવન ધન માતો

તો ય મોહધેલો જીવ આ કોઠાઓમાં અટવાઈ જાય છે. આ જ નિમિત્તો દ્વારા પોતે અનંતકાળ સુધી જે ભયંકર દુઃખો સહ્યા, તે ભૂલી જાય છે. નિગોદના દુઃખો... નરકના દુઃખો... તિર્યચના દુઃખો... અરે, જે દુઃખ સાવ જ નજીકના ભૂતકાળમાં ભોગવ્યું છે, તે ગર્ભાવાસનું દુઃખ પણ ભૂલી જાય છે.

ગર્ભતળી વેદન વિસરીરી

ગર્ભાવાસની વેદના કેટલી? શરીરમાં સાડા ત્રણ કરોડ રુંવાડા હોય છે. સાડા ત્રણ કરોડ સોયાઓને અગ્નિમાં તપાવીને લાલયોળ કરવામાં આવે અને એક સાથે સાડા ત્રણ કરોડ રુંવાટાઓમાં ખોસી દેવામાં આવે તો કેવી ભયાનક વેદના થાય? એના કરતા આઠ ગણી વેદના ગર્ભમાં પ્રત્યેક ક્ષણે થતી હોય છે. અને જન્મ સમયની વેદના તો તેના કરતા પણ અનંતગણી હોય છે. આવી ભયાનક વેદનાને ય ભૂલાવી દે, એવી મોહજંજાળ કેવી ભયાનક હશે? એવી ભયાનક મોહજંજાળના નિમિત્તો કેવા ભયાનક હશે? અને એવા ભયાનક નિમિત્તો સાથે ગાળેલી ક્ષણો કેટલી ભયાનક હશે? તો ય જીવ એમ સમજે છે, કે આ નિમિત્તો સાથે ગાળેલી ઘડી જ સફળ છે.

જીય જાને મેરી સફલ ઘરીરી

શું કહેવું આને? દુર્ભાગ્ય? કે પછી દુર્બુદ્ધિ? આનંદધનજી મહારાજ આ વિચિત્રતાના મૂળ સુધી પહોંચ્યા બાદ તેનો ચિતાર રજુ કરી રહ્યા છે...

सुपन को राज साच करी माचत
राहत छांह गगन बदरीरी,
आई अचानक काल तोपची
गहेगो ज्युं नाहर बकरीरी...२
जीय जाने मेरी सफल घरीरी...

સ્વપ્નના રાજ્યને સાચું સમજીને રાજી થાય છે. આકાશના વાદળાની છાંયડીમાં રહે છે. પણ અચાનક ઢાળ તોપચી આવશે, અને જેમ નાહર નામનું જંગલી પ્રાણી બઢરીને લઈ જાય, તેમ પઢડી જશે. ॥૨॥

એક હતો ભિખારી. ચાર દિવસનો ભૂખ્યો... તરસ્યો... ભટકી ભટકીને થાકી ગયો. એક ઝાડ નીચે સૂઈ ગયો. એણે સ્વપ્ન જોયું, કે પોતે રાજા છે. વિરાટ સામ્રાજ્યનો માલિક છે. હજારો શ્રેષ્ઠીઓ આવી આવીને તેના પગમાં પડે છે. લાખો-કરોડો સોનામહોરોના નજરાણા મુકી જાય છે. વૈભવી રાજમહેલ, અપ્સરા જેવી રાણીઓ, અગણિત નોકર-ચાકરો, વિરાટ સેના... આ બધું જોઈને એ રાજીનો રેડ થઈ ગયો... જાણે પોતે ન્યાલ થઈ ગયો હોય... એમ સમજી મન મુકીને નાચવા લાગ્યો...

ત્યાં તો સુસવાટા કરતો પવન આવ્યો. ઝાડ પરથી એક ડાળખી તેના માથા પર પડી. આંખો ખુલી ગઈ. જુએ છે તો તે જ ઝાડ, તે જ વગડો, તે જ ઘરતી અને તે જ પોતે ભિખારી... બિચારો, પોક મુકીને રડવા લાગ્યો. જેટલો રાજી થયો હતો, તેટલો જ દુઃખી થઈ ગયો. કારણ?

સુપન કો રાજ સાચ કરી માચત

સ્વપ્નના રાજને સત્ય માની લીધું. જે નથી, તે છે એમ માની લીધું. હવે આંખો ખુલી, એટલે ઘુસકે ઘુસકે રડે છે. વાસ્તવમાં જોઈએ તો કોઈએ એનું રાજ્ય પડાવી લીધું નથી. કોઈએ એને રાજામાંથી ભિખારી બનાવી દીધો નથી. એના દુઃખનું કારણ છે એનું મિથ્યાજ્ઞાન.

આ વાત માત્ર ભિખારીની નથી. આ વાત આપણી છે. આપણા દુઃખનું પણ કોઈ મૂળ હોય, તો એ છે મિથ્યાજ્ઞાન. જે નથી, તે છે એવો ભ્રમ.

મારી ઉંમર ૪/૫ વર્ષની હતી, ત્યારની વાત છે. ટી.વી. પર સિરિયલ-પિક્ચર જોતો. તેમાં કરુણ પ્રસંગ આવે, એટલે ઘુસકે ઘુસકે રડતો. મારી બાજુમાં મારા કાકા બેઠા હોય. એ મને કહેતા, “રડ નહીં, આ બધું ખોટું હોય...” વગેરે વગેરે. આજે હું વિચાર કરું છું, કે ‘આ બધું ખોટું હોય’, એનો અર્થ શું? સગી આંખે જે દેખાય છે, જે સંભળાય છે, અનુભવાય છે, એ ખોટું શી રીતે હોઈ શકે?

જવાબ એ છે કે ભલે એવું પ્રત્યક્ષ દેખાય, સંભળાય કે અનુભવાય... તો ય એ ખોટું છે, કારણ કે પછી તેવું હોતું નથી. સગી આંખે ફિલ્મમાં જોયું કે હીરોનું ખૂન થઈ ગયું. પણ એ ખોટું છે, કારણ કે એ દશ્યનું શુટિંગ પૂરું થાય, તેની બીજી જ મિનિટે તે હીરો ખુરશી પર બેસીને નાસ્તો કરતો હોય છે.

સ્વપ્ન હોય, નાટક હોય કે ફિલ્મ હોય, તે બધું ખોટું છે, કારણ કે ‘પછી તેવું હોતું નથી.’ એ જ રીતે આ સમગ્ર સંસાર પણ ખોટો છે, કારણ કે ‘પછી તેવું હોતું નથી.’ સ્વપ્ન કદાચ એક કલાકે પૂરું થાય છે, નાટકનો બે કલાકે અંત આવે છે, તો ત્રણ કલાકે ફિલ્મ પૂરી થાય છે. સમય ઓછો હોય કે વધુ તેની સાથે કોઈ સંબંધ નથી. ‘પછી તેવું હોતું નથી.’ માટે એ બધું ખોટું છે. એમ સંસારનું સ્વપ્ન લાંબો સમય ચાલે છે. જીવનની આ ફિલ્મ ૫૦/૬૦/૭૦ વર્ષ ચાલે છે. અહીં પણ પાત્રો છે, પ્રસંગો છે, ઘટનાઓ છે, દેખાય છે, સંભળાય છે, અનુભવાય પણ છે, પણ તો ય આ બધું ખોટું છે. કારણ કે ‘પછી તેવું હોતું નથી.’

એક સ્વપ્ન આંખો ખુલે અને પૂરું થાય છે, બીજું સ્વપ્ન આંખો મીંચાય અને પૂરું થાય છે. શાંતસુધારસમાં કહ્યું છે -

મિત્ર-સ્ત્રી-સ્વજનાદિસદ્ગમસુખં, સ્વપ્નેન્દ્રજાલોપમં,
તત્ કિં વસ્તુ ભવે ભવેદિહ મુદા-માલમ્બનં યત્ સતામ્? ॥૧-૨॥

મિત્ર, પત્ની, સ્વજનો, સાધન-સામગ્રીઓ આ બધા સાથે જે સંયોગ થયો, જે સુખ અનુભવાયું, એ બધું જ સ્વપ્ન જેવું છે, ઈન્દ્રજાળની માયા જેવું છે. આ સંસારમાં એવી કોઈ વસ્તુ નથી, કે જેના આધારે કોઈ બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિ રાજાની રેડ થઈ જાય. એ કામ છે અજ્ઞાનીનું... મૂર્ખનું...

સુપન કો રાજ સાચ કરી માચત

રડે છે તે, જે સ્વપ્નને સત્ય માની લે છે. જે સ્વપ્નને સ્વપ્નરૂપે જ જાણે છે, તે જ્ઞાની છે. તે પ્રત્યેક પરિસ્થિતિમાં પૂર્ણપણે સ્વસ્થ રહી શકે છે. આત્માને રાગ-દ્વેષની પરિણતિથી મુક્ત રાખી શકે છે. જ્યારે પાંચમી યોગદૃષ્ટિનો ઉઘાડ થાય છે. ત્યારે આ કક્ષાની પ્રાપ્તિ થાય છે. યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચયમાં કહ્યું છે -

બાલધૂલિગૃહક્રીડા-તુલ્યાઽસ્યાં ભાતિ ધીમતામ્।

તમોગ્રન્થિવિભેદેન, ભવચેષ્ટાઽખિલૈવ હિ।।૧૫૫।।

માયામરીચિગન્ધર્વ-નગરસ્વપ્નસન્નિભાન્।

બાહ્યાન્ પશ્યતિ તત્ત્વેન, ભાવાન્ શ્રુતવિવેકતઃ।।૧૫૬।।

એક વાર અજ્ઞાન-ગ્રંથિ ભેદાઈ જાય, શ્રુતવિવેકનો ઉદય થાય, તાત્વિક દૃષ્ટિનો ઉઘાડ થાય, એટલે સમસ્ત સાંસારિક ચેષ્ટાઓ એવી લાગે, કે જાણે એક બાળક ધૂળનું ઘર બનાવી રહ્યો છે... જાણે ઈન્દ્રજાળનો પ્રયોગ ચાલી રહ્યો છે... જાણે વાદળાઓમાં ગંધર્વનગરની રચના થઈ રહી છે... જાણે એક દીર્ઘ સ્વપ્ન ચાલી રહ્યું છે.

સ્વપ્નમાં રાજાની સેના છે, મંત્રીઓ છે, વૈભવ છે, રાજ્ય છે, રાણીઓ છે, રાજકુમારો છે, તેમ સંસારમાં પણ ઘર છે, સંપત્તિ છે, મિલકત છે, પત્ની છે, પુત્રો છે. સ્વપ્ન પૂરું થાય, તેની સાથે જ આખી ય પરિસ્થિતિ બદલાઈ જાય છે, તે જ રીતે આ જીવન પૂરું થાય, એટલે બધી પરિસ્થિતિ બદલાઈ જાય છે. ના, આને સત્ય માની લેવાની ભૂલ કરવા જેવી નથી. આ તો એવી મૂર્ખતા છે કે...

રાહત છાંહ ગગન બદરીરી

આકાશમાં વાદળી છે. તેની નાનકડી છાંયડી છે. પણ એ છાંયડીની સ્થિરતા ક્યાં સુધી? પવનની એક લહેર આવી નથી ત્યાં સુધી. અરે, થોડો વેગીલો પવન આવી જાય, તો વાદળીનું ય નામોનિશાન ન રહે, છાંયડીની તો વાત જ ક્યાં રહે છે? એવી છાયામાં કોણ રાયે?

જેમ વાદળીનું અસ્તિત્વ પવન પર નિર્ભર છે, તેમ જીવનનું અસ્તિત્વ પણ પવન પર નિર્ભર છે. કારણ કે જીવન પ્રાણવાયુને આધારે ચાલે છે. કદી મનમાં વિચાર પણ આવ્યો છે? વિશ્વની સૌથી ચંચળ વસ્તુ છે પવન, અને પવન ઉપર આ શરીર નભે છે. ખરેખર, પત્તાના મહેલ પર નૃત્ય કરવું અને આ સંસારમાં રાયવું... આ બંને ચેષ્ટા તુલ્ય છે. ન જાણે... કઈ ક્ષણે યમરાજ ત્રાટકશે...

આઈ અચાનક કાલ તોપચી

મૃત્યુ અચાનક અને અણધાર્યું આવે છે. નથી એ ઉંમર જોતું કે નથી તો સમય જોતું...

ળાથિ કાલસ્સ ણાગમો

એવો કોઈ સમય નથી, કે જે સમયે મૃત્યુ ન થઈ શકે.

પતિની બર્થ-ડે પાર્ટીમાં પતિનો પ્રિય કોફીનો કપ પત્નીએ તેના હોઠે લગાડ્યો, અને તેની સાથે જ પતિનું પ્રાણપંખેરું ઉડી ગયું. આખી રાત ડ્રાઈવિંગ કર્યા બાદ જ્યારે માત્ર ૨૦ મિનિટનું અંતર બાકી રહ્યું, ત્યારે કારનો અકસ્માત થયો. ઘટનાસ્થળ પર જ ચાર મોત થઈ ગયા. વોટર રિસોર્ટમાં ખૂબ રમ્યા બાદ જવાનો સમય થયો. ‘છેલ્લી ડુબકી’ માટે મમ્મીને મનાવીને છોકરાએ ડુબકી લગાવી, જે બરેબર છેલ્લી બની ગઈ.

અહીં મૃત્યુને તોપચીની ઉપમા આપી છે. તીરથી તો બચી પણ શકાય, અરે, તીર વાગ્યા પછી ય કદાચ ઉપચાર થઈ શકે, પણ તોપ? મૃત્યુ જાણે તોપના ગોળાથી જ પ્રહાર કરે છે. આ પ્રહાર અસ્તિત્વ પર પૂર્ણવિરામ મુક્યા વિના રહેતું નથી.

सम्मिलने नयनयोर्न हि किञ्चिदस्ति

એક વાર આંખો મીંચાય, એટલે માત્ર અસ્તિત્વ જ નહીં, પણ અસ્તિત્વ પર આધારિત સર્વ સંયોગો પણ શૂન્યતામાં પરિણમે છે. ઈચ્છો કે ન ઈચ્છો... એ પણ આવવાની, અવશ્ય આવવાની, મૃત્યુ ત્રાટકવાનું, વ્યક્તિ અસહાય બની જવાની, મૃત્યુ એના પરિવારની સમક્ષ એને નિર્દયતાથી ઘસડી જવાનું...

गहेगो ज्युं नाहर बकरीरी

નાહર નામનું ખૂંખાર જંગલી પ્રાણી. લપાઈને લાગ શોધતું હોય. એકાએક એ તરાપ મારે, બકરીઓની વચ્ચે ઝંપલાવે, બકરીઓ જીવ લઈને ભાગે. પણ જે બકરી પર તરાપ મારી હોય, એ તો ટસની મસ ન થઈ શકે. નાહરે એને પોતાના પંજામાં સજ્જડ પકડી હોય. દૂર દૂર ઝાડીઓમાં છુપાઈને બીજી બકરીઓ ટગમગ આંખે જોઈ રહી છે. નાહર એક સરમુખત્યારની અદાથી પોતાની ગુફા તરફ ચાલી રહ્યો છે.

એ પ્રેક્ષક બકરીઓ અસહાયપણે પકડાયેલી બકરીને જોયા કરે છે, એમાંથી કોઈ એની માતા છે, કોઈ બહેન છે, કોઈ દીકરી છે, કોઈ સખી છે... રડતી આંખે જોયા કરે છે, પણ કોઈની તાકાત નથી કે તેને બચાવી શકે. વૈરાગ્યશતકમાં કહ્યું છે -

जहेह सीहो व मियं गहाय, मच्चू णरं णेइ उ अंतकाले।
ण तस्स माया ण पिया ण भाया,
कालम्मि तम्मि सहरा भवंति।।४३।।

જેમ સિંહ હરણને પકડી જાય છે, તેમ અંતસમયે મૃત્યુ મનુષ્યને લઈ જાય છે, માતા... પિતા... ભાઈ... કોઈ એ સમયે એને બચાવી શકતા નથી.

ભારતના પ્રથમ વડાપ્રધાન જવાહરલાલ નહેરુ. તેમના અંતસમયે તેમના બંગલાની આસપાસ પાંચ લાખ માણસો ભેગા થઈ ગયા હતાં. આખા દેશની પ્રજા તેમના સ્વાસ્થ્યની કામના કરતી હતી. બધાની એક જ ભાવના હતી... “હમારે પ્યારે નેતા બચ જાયે.” વિદેશોમાં ય અનેક સ્થળે નહેરુના જીવન માટે પ્રાર્થના થતી હતી. ડોક્ટરો પોતાની બધી શક્તિ લગાડીને પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. નહેરુ તો કોમામાં હતાં. છેલ્લા ડચકા ખાઈ રહ્યા હતાં. એ લાખો માનવોના મહેરામણની વચ્ચેથી મૃત્યુએ નહેરુને ઉચક્યાં... કોઈ નહેરુને બચાવી ન શક્યું.

એક રે દિવસ એવો આવશે...

આત્માનુભૂતિનો બહુ સરળ અને સચોટ ઉપાય છે મૃત્યુનું ચિંતન. કારણ કે મૃત્યુનું ચિંતન આત્મહિતની ચિંતા કરાવે છે. મૃત્યુનું ચિંતન શરીર પરના મમત્વભાવને દૂર કરે છે. એક વાર આત્મહિતદષ્ટિનો ઉઘાડ થાય, એટલે આત્માનુભૂતિની દિશામાં પ્રગતિ થયા વિના રહે નહીં. માટે જ જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે -

गृहीत इव केशेन मृत्युना धर्ममाचरेत्।

मृत्युએ જાણે તમને વાળથી પકડ્યા હોય, એ રીતે, જાણે આ તમારી છેલ્લી ઘડી હોય, એ રીતે ધર્મનું આચરણ કરો.

आई अचानक काल तोपची

પ્રત્યેક આત્મસાધકે પ્રતિદિન પ્રભાતે એટલો વિચાર કરવો જોઈએ, કે “શક્ય છે, આજનો દિવસ મારા જીવનનો અંતિમ દિવસ હોય.” શક્ય છે કે નથી? આજે મૃત્યુ ૧૦૦% છે, એવું તો ન કહી શકાય, પણ આજે મૃત્યુની શક્યતા ૧૦૦% છે, એવું તો કહી શકાય ને? એ તો એક નરી વાસ્તવિકતા છે ને?

શ્વાસોચ્છવાસની આ ધમણ ક્યાં સુધી ચાલતી રહેશે? હૃદયના આ ધબકારા ક્યાં સુધી સ્પંદન કર્યા કરશે? એકાંત અને નીરવ શાંતિમાં આ શારીરિક ક્રિયાઓ પર ચિંતન કરીએ, તો એવું લાગે, કે આ બધું તંત્ર ચાલી રહ્યું છે, એ આશ્ચર્ય છે, ગમે તે ક્ષણે આ તંત્ર ખોરવાઈ જાય, અટકી જાય, તો એમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી.

આનાથી મોટું વૈરાગ્યનું આલંબન બીજું શું હોઈ શકે? પણ તો ય મન માનતું નથી. હજી એને કર્તવ્યની સંવેદના થતી નથી. કેટલી વિચિત્ર અને દુઃખદ છે આ ઘટના! અંતિમ કડીમાં આ જ ઘટનાનું શબ્દચિત્ર રજૂ થઈ રહ્યું છે...

*Death
has so many doors
to let out
Life.*

अजहु चेत कछु चेतत नांहि,
पकरी टेक हारिल लकरीरी;
आनंदघन हीरो जन छारत,
नर मोहो माया ककरीरी...३

जीय जाने मेरी सफल घरीरी...

हज्ज पण येत, કેમ ચેતતો નથી? હારિલ પક્ષી જેમ લાકડીને પકડી રાખે, એમ ટેક પકડી રાખી છે. ‘આનંદઘન’સ્વરૂપ જે હીરો છે, તેને મનુષ્ય છોડી દે છે અને તે માયારૂપી કાંકરા પર મોહ પામી ગયો છે. ॥૩॥

એક નદી પર ક્ષતિગ્રસ્ત પુલ હતો. તેને તોડીને નવો પુલ બનાવવાનો હતો. પુલ તોડવા માટે સુરંગ ગોઠવવામાં આવી. નિયત ક્ષણો પછી મોટા ઘડાકા સાથે સુરંગ ફૂટે અને પુલના ફુરચે ફુરચા ઉડી જાય, એવી ગોઠવાણી કરાઈ. બંને બાજુ લોકોને ચેતવાણી આપવામાં આવી. માણસો દૂર દૂર જતા રહ્યા, એ સમયે એક પુરુષ ત્યાં ફરવા માટે આવ્યો. ‘સાવધાન’ ‘પ્રવેશનિષેધ’ ‘ખતરા’ જેવા અનેક બોર્ડ વટાવીને એ ચાલતો જ રહ્યો. નદીના પુલમાં એ આગળ ને આગળ વધી રહ્યો હતો. સુરંગ ફૂટવાની તૈયારી જ હતી.

અચાનક એનો ફોન રણકી ઉઠ્યો. ફોન કર્યો હતો એના કોઈ મિત્રે. હા, એણે દૂરથી એને જોઈ લીધો હતો. એણે એને ખૂબ ઝડપથી પરિસ્થિતિ સમજાવી. દોડીને પાછા આવી જવા માટે સ્પષ્ટ સૂચના આપી. નહીં તો આખા શરીરના ફુરચા ઉડી જશે, એવી ચેતવાણી આપી.

પણ આ શું? એ માણસ તો એ જ રીતે આગળ વધતો જાય છે. એને રસ છે ત્યાંના પ્રાકૃતિક સૌન્દર્યમાં એને ગમે છે ખળખળ વહેતી નદીનું સંગીત. એને આકર્ષે છે સોળે કળાએ ખીલેલી કુદરત. પેલો મિત્ર હવે બરાબરનો અકળાયો છે. “ભાગી છૂટ, નહીં તો મરી જઈશ. એક હાડકું ય સરખું નહીં રહે, હજી સમજી શકે તો સમજ...”

अजहु चेत कछु चेतत नांहि

बराबर आ स्थिति छे मोहाधीन ज्वनी. अवधूत आनंदधन पेला मित्रनी जेम येतवाणी आपे छे... मोतनी तलवार माथा पर लटकी रही छे. अने तुं बाह्य सौन्दर्यनी पाछण पागल बन्यो छे? मोतना भाणकारा वागे छे, अने तने विषयसुभ भोगववानी आशा छे?... येत, उज्ज पाण येती ज, केम येततो नथी?

भल भला विद्वानो पाण आ प्रश्नार्थनी सामे मौन थई गया छे, *इन्द्रियपराजयशतकमां* कछुं छे -

अहो मोहो महामल्लो, जेण अम्हारिसा वि हु।
जाणंता वि अणिच्चत्तं, विरमंति न खणं पि हु।।५४।।

भरेभर, मोह अे महामल्ल छे. अमे तो अनित्यताने जाणीअे छीअे, तो य अेक क्षण माटे य विषयतृष्णाने छोडी शकता नथी... येती शकता नथी. अेनुं कारण छे आ ज महामल्ल. हाई उयाबिटीश छे, पाण गुलाबजंबु छूटता नथी. शरदीथी त्रासी गयो छे, पाण आईस्कीम छूटतो नथी. आ केवी दयनीय दशा. बाह्य वस्तु छूटती नथी, तेनुं कारण छे आंतरिक पकड.

पकरी टेक हारिल लकरीरी

हारिल नामनुं पक्षी लाकडीने अेवी रीते पकडी राभे छे के कोई अेने छोडावी न शके. अेना जेवी छे आ आंतरिक पकड, जेना कारणे ज्व दुःभी थवा तैयार छे, पाण छोडी देवा राज नथी.

अेक गधेडो जेर जेरथी हांथी हांथी करतो हतो. लोकोअे नजर करी तो तेनी लगोलग पाछण अेक छोकरो ओभो हतो.

लोकोने कांईक रहस्य लाग्युं. नज्जक गयां. जेयुं तो छोकराअे गधेडानी पूछडी पकडी राभी हती. गधेडो अेने सतत लातो मारतो हतो. बियारो मार भाई भाईने लोहीलुहाण थई गयो हतो. आ दृश्य जेईने लोकोने तो कमकमाटी थई गई. बधाअे अेने कछुं, “अल्या ! छोडी दे गधेडानी पूछडी.” पेलो कहे “ना.” “पाण केम?” “अे मारे सिद्धान्तविरुद्ध छे.” “कयो सिद्धान्त?” “अे ज के कोई वस्तु पकडवी नहीं, अने पकडीअे, तो पछी तेने छोडवी नहीं.”

पछी भले ने अे गधेडानी पूछडी होय, अने भले ने अेनी पकडथी पोतानी जत लोहीलुहाण थती होय... शुं कहेशो आ छोकराने? कदाग्रही के कमभागी? जे पाण कहे, आ आंतरिक पकड आलोक अने परलोकमां दुःभजनक अने छे, अने परमलोकने दूर ने दूर राभे छे.

आत्मानुभूतिनी अवर्णनीय कक्षाने आत्मसात् करवी त्यारे ज शक्य अने, के ज्यारे अंतरमां कोई पाण प्रकारनी पकड विद्यमान न होय. *योगदृष्टिसमुच्चयमां* कछुं छे -

ग्रहः सर्वत्र तत्त्वेन, मुमुक्षूणामसङ्गतः।

मुक्तौ धर्मा अपि प्राय-स्त्यक्तव्याः किमनेन तत्?।।४-१०।।

जे मुमुक्षु छे, ओणे कयांय पाण पकड राभवी, अे वास्तवमां अनुचित छे. भोक्षमां गया बाद तो (क्षाधिक सिवायना) धर्मोने पाण छोडी देवाना छे, तो पछी कई वस्तुनी पकड राभवी?

विशुद्ध आध्यात्मिक आनंदनो बाधक छे अभिनिवेश... कोई पाण वस्तुनो आग्रह... मिथ्याभिमान विना आग्रहनो जन्म थतो नथी. अने संकुचित, मानस विना आग्रह टकी शकतो नथी. ‘विषयो सुंदर ज छे’ आ पाण अेक अभिनिवेश छे अने

‘મારી માન્યતા સાચી જ છે.’ આ પણ એક અભિનિવેશ છે.

પકરી ટેક હારિલ લકરીરી

પકડ રાખવી એટલે પોતે જ પોતાના આત્માને સમ્યક્ સમજથી વંચિત કરી દેવો. આગ્રહ રાખવો એટલે સ્વયં પોતાની ગ્રહણશક્તિને કુંકિત કરી દેવી. પૂ. હરિભદ્રસૂરિ મહારાજએ સ્પષ્ટ કહ્યું છે -

અભિનિવેશસ્ય તત્ત્વપ્રતિપત્તિં પ્રતિ શત્રુભૂતત્વાત્

તત્ત્વજ્ઞાનનો શત્રુ છે અભિનિવેશ. આગ્રહની હાજરીમાં તત્ત્વજ્ઞાન થઈ શકતું નથી. તાત્ત્વિક જ્ઞાન વિના વાસ્તવિક વૈરાગ્ય થઈ શકતો નથી. વાસ્તવિક વૈરાગ્ય વિના પારમાર્થિક વિરતિ થઈ શકતી નથી અને પારમાર્થિક વિરતિ વિના મોક્ષ મળવો સંભવિત નથી. માટે મુમુક્ષુએ કોઈ પણ જાતના આગ્રહથી મુક્ત રહેવું જોઈએ. પંચસૂત્રમાં શ્રમણનું એક વિશેષણ કહ્યું છે -

નિઅત્તગ્ગહદુક્ષે

જેઓ આગ્રહથી થતા દુઃખથી મુક્ત બની ગયા છે.

કોઈ આપણને તમાચો મારી દે, તો આપણે દુઃખી થઈ જઈએ, તેનું કારણ તમાચો નથી, પણ એક પ્રકારનો આગ્રહ છે, કે ‘કોઈએ મને લાફો ન મારવો જોઈએ.’ જો આવો કોઈ આગ્રહ ન હોય, તો કોઈ આપણને દુઃખી કરી શકે તેમ નથી. રસ્તામાંથી આપણે પસાર થતા હોઈએ અને ઉપરથી કોઈ આપણા પર ફૂલોની વૃષ્ટિ કરતું ન હોય, એનાથી આપણે દુઃખી થઈ જતા નથી, કારણ કે, ‘આપણા પર ફૂલોની વૃષ્ટિ થવી જોઈએ’ એવો આપણને આગ્રહ નથી.

દુઃખનો એક માત્ર આધાર છે આગ્રહ. દુઃખી થાઓ, ત્યારે સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરજો, દુઃખનું મૂળ હશે કોઈ ને કોઈ આગ્રહ...

પકરી ટેક હારિલ લકરીરી

‘પુત્ર-પત્ની વગેરે મારા છે’, આ પણ એક આગ્રહ છે. ‘સંસાર સ્વપ્ન નહીં, પણ સત્ય છે’. આ પણ એક આગ્રહ છે, ‘મૃત્યુના આગમનને હજી વાર છે’, આ પણ એક આગ્રહ છે. ‘સદ્ગુરુ ચેતવે તો ય ન ચેતવું, પ્રબળ પ્રમાણથી વિરુદ્ધ માન્યતા પણ ન છોડવી’, આ પણ એક આગ્રહ છે, જાણે કે ગધેડાની પૂછડી છે. જેને પકડવામાં કોઈ લાભ તો નથી, ઉપરથી લાતો આઈને લોહીલુહાણ થવું પડે છે.

અનંત ભૂતકાળમાં આપણે ભટક્યા છીએ આગ્રહના જ પાપે, ફરીથી આગ્રહને જ વળગીને આપણે એ જ અનંત ભૂતકાળનું પુનરાવર્તન કરશું? આ રીતે શું મેળવશું? શું ગુમાવશું? કલ્પના કરી છે? આનંદધનજી મહારાજ સ્વયં એનો ઉત્તર આપી રહ્યા છે -

Let not our babbling dreams affright our souls.

આનંદઘન હીરો જન છાંરત, નર મોહો માયા કકરીરી.

આત્માનુભૂતિ એ આનંદઘન છે... આનંદનો મહાસાગર છે. મહાસાગરમાં જેમ પાણી જ પાણી હોય... એક પરમાણું જેટલું પણ કોરું સ્થાન ન હોય, એમ આત્માનુભૂતિમાં આનંદ જ આનંદ હોય, એક સમય માત્ર પણ દુઃખનો અવકાશ ન હોય. આ આનંદઘન એ હીરાના સ્થાને છે. પુત્ર-પત્ની વગેરેની મોહ-માયા... એ કાંકરાના સ્થાને છે. અભિનિવેશગ્રસ્ત વ્યક્તિ હીરાને છોડીને કાંકરાનું ગ્રહણ કરે છે.

એક યુવાન સ્ત્રીની પાછળ પાગલ બન્યો હતો. સ્ત્રીનું રૂપ દેખાયું નથી, અને તેની પાછળ દોડ્યો નથી. એક દિવસ એણે અદ્ભુત રૂપવાળી યુવતી જોઈ. આવું રૂપ તો એણે સમગ્ર જીવનમાં જોયું ન હતું, એના પ્રેમમાં બરાબર લપટાયો. બન્યું એવું કે એ યુવાનનો એક મિત્ર સુંદર સંયમજીવન જીવીને દેવ થયો હતો. એ યુવાનને પ્રતિબોધ કરવા માટે એણે ઘણો પ્રયત્ન કર્યો. પણ સફળતા ન મળી. છેવટે એ દેવે તે યુવાનને એક દેવીનું રૂપ દેખાડ્યું.

એને જોતાની સાથે તે યુવાન મંત્રમુગ્ધ બની ગયો. એની સાડા ત્રણ કરોડ રોમ રાજમાંથી એક ઝણઝણાટી પસાર થઈ ગઈ. અનિમેષ નજરે એ જોતો રહ્યો. બે-ચાર ક્ષણોમાં દેવી તો અદૃશ્ય થઈ ગઈ. પણ હવે એ યુવાનના મનમાં એનું જ રૂપ રમ્યા કરે છે. પેલી પ્રિય સ્ત્રીની સામે ય નજર ફરકતી નથી. દેવે તેને કારણ પૂછ્યું, તો કહે 'હવે એ વાંદરીની સામે કોણ જુએ?'

સ્ત્રી ગમે તેટલી સુંદર લાગતી હોય, દેવીની તુલનામાં તો તે બિલ્કુલ વાંદરી જેવી છે. ક્યાં સુરભિ દિવ્ય શરીર અને

ક્યાં આ મળ-મૂત્રથી ભરેલ ગંધાતી ગટર? ક્યાં એ લાવાણ્યની સરિતા અને ક્યાં આ અશુચિમય નગરખાળ? દેવી અને મનુષ્ય-સ્ત્રીના રૂપની તુલના તો જવા દો. શાસ્ત્રોમાં યુગલિકકાળની સ્ત્રીનું જે વર્ણન કર્યું છે, તે ય કલ્પનાતીત છે. આજની કોઈ રૂપરમણી તેની તોલે આવી શકે તેમ નથી, સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહીએ તો આજની મિસ વર્લ્ડ કે મિસ યુનિવર્સ પણ તેની તુલનામાં 'વાંદરી'થી અધિક પુરવાર થઈ શકે તેમ નથી... એક વાર એ લોકોત્તર રૂપનું દર્શન થાય, એટલે 'વાંદરી'નો મોહ આપોઆપ ઉતરી જાય. 'વાંદરી' ગમે છે, એનો અર્થ એ જ છે કે હજી સુધી વાસ્તવિક રૂપનો પરિચય પણ થયો નથી. કાંકરો ગમે છે, એનો અર્થ એ છે કે હજી સુધી હીરો કોને કહેવાય, એ ય મૂઠ જીવને ખબર નથી.

આનંદઘન હીરો જન છાંરત, નર મોહો માયા કકરીરી...

અબજો રૂપિયાની હરાજી બોલાવા છતાં ય હાથમાં ન આવે એવો અણમોલ હીરો... એને માણસ છોડી દે ? એ પણ એક કાંકરા માટે? આવી ચેષ્ટાનું રહસ્ય એ જ છે કે હીરાને એ કાંકરો સમજી બેઠો છે અને કાંકરાને હીરો સમજી બેઠો છે. ચરમ પંક્તિનું હાર્દ છે મોહો શબ્દ. ઉપરોક્ત વિશિષ્ટ ચેષ્ટાનું કારણ છે 'મોહ'. ઈષ્ટોપદેશમાં કહ્યું છે -

મોહેન સંવૃતં જ્ઞાનં સ્વભાવં લભતે ન હિ।

જ્ઞાન મોહથી આવૃત બને, એટલે એના સ્વભાવને ગુમાવી દે. યથાર્થ જ્ઞામિક્રિયા કરવાનું એનું સામર્થ્ય જતું રહે. જે જે નથી, તેમાં તેની ભ્રાંતિ કરાવે છે મોહ. આત્માનુભૂતિના અણમોલ હીરાની અવગણના કરાવે છે મોહ. માયા-મમતાના કાંકરામાં હીરાનું દર્શન કરાવે છે મોહ.

એક વાર સમ્યક્જ્ઞાન પ્રગટે એટલે હીરાની ઓળખાણ થાય. આત્માનુભૂતિ જ આનંદઘન છે, સુખનો એક માત્ર સ્રોત છે, એવી હાર્દિક સંવેદના થાય, અને એની સાથે જ એ સિવાયની સર્વ દુન્યવી વિષયો પ્રત્યેની ઉપાદેયબુદ્ધિનો વિચ્છેદ થઈ જાય. સમસ્ત પરદ્રવ્યો પ્રત્યે સહજ નિર્વેદનો ઉદય થાય. લોકભાષામાં કહીએ તો આત્મા સિવાયની બીજી બધી જ વસ્તુઓ પરથી મન તદ્દન ઉતરી જાય.

આ એવી અવસ્થા છે, જેમાં કાંકરાનો ત્યાગ અને હીરાનું ઉપાદાન સહજ બને છે. જો આ અવસ્થા ન આવે, તો એનો અર્થ એ જ છે કે હજી સુધી સમ્યક્ જ્ઞાનનું પ્રાકટ્ય જ નથી થયું.

અવંતિસુકુમાલનો વૈભવી મહેલ હતો. અપ્સરા જેવી બત્રીશ પત્નીઓ હતી. સુખ-સમૃદ્ધિની છોળો ઉછળતી હતી. પણ જે ક્ષણે એણે નલિનીગુલ્મ દેવવિમાનનું વર્ણન સાંભળ્યું, અને જાતિસ્મરણજ્ઞાન દ્વારા એને પ્રત્યક્ષ જોયું, તે ક્ષણથી તેને અહીંનો વૈભવી મહેલ ઝૂંપડાથી ય કંગાળ લાગ્યો. અહીંની સુંદરીઓ ભૂંડણ કરતા ય ભૂંડી લાગી અને અહીંની કહેવાતી સુખ-સમૃદ્ધિને લાત મારીને છોડી દેતા એક પળનો ય વિલંબ ન થયો.

જીવ અધમ કક્ષાના આભાસિક સુખને ત્યાં સુધી જ ઝંખે છે, કે જ્યાં સુધી એને શ્રેષ્ઠ કક્ષાના સુખનો પરિચય ન થાય. ઉપરોક્ત દૃષ્ટાન્તો પણ માત્ર ‘તુલના’ સમજવા માટે છે.

બાકી તો દિવ્ય રૂપમાં ય વાસ્તવિક સૌન્દર્ય નથી અને નલિનીગુલ્મ વિમાનમાં ય સાચું સુખ નથી. અનુપમ સૌન્દર્ય તો છે આત્મસ્વરૂપમાં... અદ્ભુત આનંદ તો છે આત્માનુભૂતિમાં. જો આ સૌન્દર્યનું શાશ્વત સાન્નિધ્ય મળતું હોય... આ આનંદની અવિરત અનુભૂતિ મળતી હોય, તો અધમ કક્ષાના ભ્રામિક

સૌન્દર્ય અને આભાસિક આનંદનો ત્યાગ સહજ ન બની જાય? બસ, મોહને છોડી દઈએ... સમ્યક્જ્ઞાનની પરિણતિને કેળવીએ... બહુ જ ટૂંક સમયમાં એ અવસ્થા આવીને ઊભી રહેશે, કે જેમાં આત્મદ્રવ્યની રમણતા પરાકાષ્ટાએ પહોંચી હશે, અને પરદ્રવ્યના અસ્તિત્વની પણ અવગણના સહજ બની હશે.

આ જ અવસ્થાના પ્રભાવે શ્રીસ્થૂલભદ્રસ્વામી રૂપકોશાના તમામ પ્રયત્નોને નિષ્ફળ બનાવી શક્યા હતા. આ જ પરિણતિના પ્રભાવે ગજસુકુમાલ મુનિ, ખંધક મુનિ જેવા મહર્ષિઓ મરણાત ઉપસર્ગમાં ય પૂર્ણ સમતાનું સાતત્ય રાખી શક્યા હતાં. આત્મદ્રવ્ય અને પરદ્રવ્યના પારમાર્થિક પરિચયથી વિવેકજ્ઞાન પ્રગટે છે. વિવેકજ્ઞાનથી અવશ્ય સમતાનો ઉદ્ભવ થાય છે. અને સમતા એ સિદ્ધિનો સરળ માર્ગ છે. અધ્યાત્મોપનિષદ્માં કહ્યું છે -

एकां विवेकाङ्कुरितां श्रिता यां, निर्वाणमापुर्भरतादिभूपाः।
सैवर्जुमार्गः समता मुनीना-मन्यस्तु तस्या निखिलः प्रपञ्चः॥

વિવેકબીજમાંથી ફૂટેલો અંકુર એનું જ નામ સમતા. ભરત ચક્રવર્તી વગેરે રાજાઓ પણ ‘સમતા’નું આલંબન લઈને નિર્વાણ પદ પામ્યા. ‘સમતા’ એ જ મુનિઓનો સરળ માર્ગ છે, બાકી બધો તો તેનો જ વિસ્તાર છે.

આ રીતે સ્વ અને પરનો પારમાર્થિક પરિચય અધ્યાત્મયાત્રાનું પ્રથમ પગલું બની રહે છે. પ્રભુની કૃપાથી... સદ્ગુરુના સાન્નિધ્યથી આ પરિચયની પરિણતિ પ્રાપ્ત થાય, એ ક્ષણ ખરેખર ધન્ય હોય છે. વાસ્તવમાં તો ત્યારે જ એમ સમજવું જોઈએ કે...

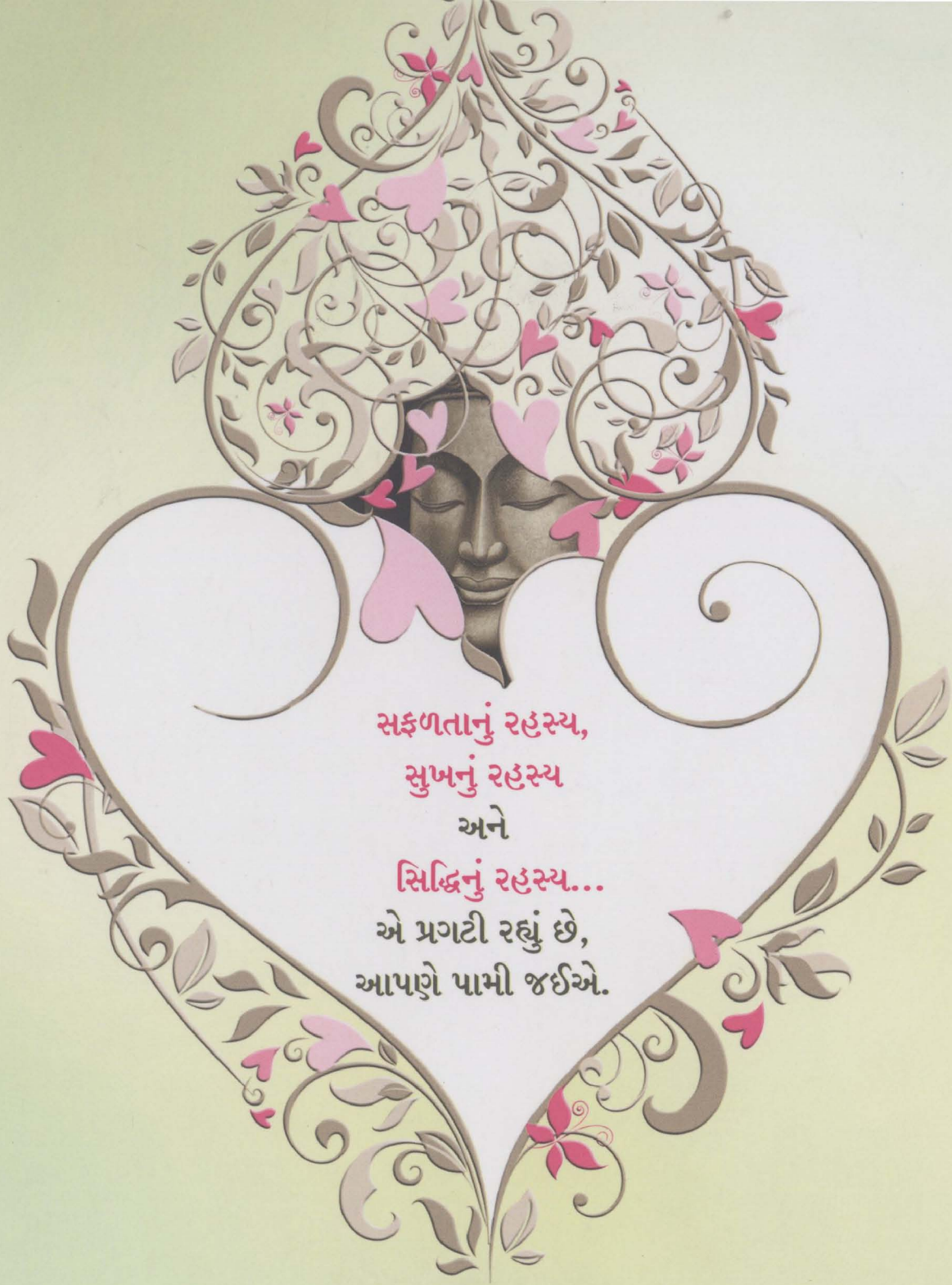
मेरी सफल घरीरी...

જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ લખાયું હોય તો મિચ્છામિ દુક્કડમ્.

Just look a
dream of your death.

સફળતાનું રહસ્ય,
સુખનું રહસ્ય
અને
સિદ્ધિનું રહસ્ય...
એ પ્રગટી રહ્યું છે,
આપણે પામી જઈએ.